

Nieuw woordenboek der Pruyssische staatkunde

<https://hdl.handle.net/1874/311313>

WOORDENBOEK

D E R

Prugſſiſche

S T A A T K U N D E ,

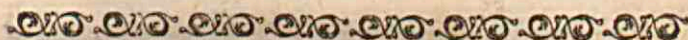
N A G E L A T E N

door den graave van

H E R Z B E R G

aan zijnen kweekeling.

Gevolgd naar het Hoogduitsch.

- Te *Amſterdam* bij SCHALENKAMP, KEIJZER, TEN BRINK, UILENBROEK, L. v. ES, J. v. ESSEN. v. HULST. enz.
- Te *Haarlem* bij BOHN, LOOSJES, WALREE, BEETS en CRAMERUS.
- Te *Leijden* bij HERDING, MEERBURG, v. TIFFELEN, MORTIER en ZOON, CIJVEER, HONKOOP en THOIR.
- Te *Delft* bij ROELOFSWAARD en DE GROOT.
- Te *Dorarecht* bij BLUSSÉ, DE HAAS, DE VLUGT en KIEBOOM.
- Te *Rotterdam* bij BOTTHAL, v. D. DRIES, Wed. v. HEEL, POLS, D. VIS, v. SANTEN, MEIJER, BRONKHORST enz.
- In den *Haag* bij v. CLEEF, KLIS en ZOON, J. PLAAT, LEEUWENSTEIJN, THIERIJ en MENSING en BOUWING.
- Te *Utrecht* bij PADDENBURG en ZOON, J. VISCH, TERVEEN, v. D. SCHROEFF, EMMENES en WILD en ALTWEER.
- Te *Leeuwaarden* bij CAHAIS en v. SLICH; te *Groningen* bij SPOORMAKER, OOMKENS en ZUIDEMA; te *Alkmaar* bij MOLKMAN en Comp.; te *Hoorn* bij BREEBAART en VERMANDE; te *Deventer* bij G. BROUWER en KERSENBERG; te *Arnhem* bij MOELEMEN en TROOST; te *Middelburg* bij J. en W. ABRAHAMS, GILLISSEN, WEITERS, v. DE SANDE en KEEL.

En verder bij alle Boekverkopers binnen deze Republiek, van welke Politieke denkwijze zij ook moge wezen.

N I E U W

WOORDENBOEK

DER

Engelsche

STAAATEN VAN

N A C H T A T

door den Grave van

N E R S E R O

van Sijne Hoogheid

Prins van Oranien

van Sijne Hoogheid

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

Prins van Saksen-Coburg en Gotha, Generaal der Nederlandsche Landmacht, en van Saksen-Altenburg, Generaal der Pruisische Landmacht.

B E R I C H T

V A N D E N

HOOGDUITSCHEN UITGEVER.

De *Pruissische* afzonderlijke vrede met de *Fransche* Republiek heeft gansch *Europa* verbaast, en de verklaring waarom *Pruisen* dien vrede sloot en sluiten moest, baarde in de wereld bij ieder, die wel denkt, een misnoegen, het welk schielijk in openbare vervloekingen en daadelijk in liefdelooze verwijtingen tegen het *Pruissisch* Kabinet overging.

Men vergeleek dezen vrede met het verdrag van *Pilnitz*, men vergeleek die verklaring met het manifest des Hertogs van *BRUNSWIJK* en met de voorafgegane schriften, en daar men in alles eene duidelijke tegenstrijdigheid vond, zoo geloofden zelfs de gematigdste en koelzinnigste Staats-lieden zich gerechtigd dezen vrede te noemen eenen meined, welken de *Pruissch* jegens

zijne bondgenoten, jegens het *Duitsche*-Rijk en jegens de menschheid begaan had.

Deze vrede is buiten allen tegenspraak een geheim, doch houdt op een geheim te zijn zoo dra men den sleutel daar van heeft. Daar de deugdzame neigingen des Konings wereldkundig zijn, de begrippen des *Pruissischen* Ministerie daar en tegen het werk zijn van Prins HENDRIK, en deze weder de grondbeginzels volgt, welken de Staats-minister HERZBERG tot een tafel der wet van 't *Berlijner* Kabinet heeft gemaakt, daar deze nogthans, zo als zijne memo-rien bewijzen, zich eene gansch andere Theorie geschapen heeft om — 't gene GARVE en DALBERG niet bereikten, de staatkunde en zedekunde eenerlei grondbeginzels te geven, namelijk recht en billijkheid — zoo is de sleutel, voor 't gene de beschouwing van 't recht en de woord-betekenis aangaat, gewis een ongemeen gewichtig stuk in Staats-Schriften, en dezen sleutel levere ik, uit de nalatenschap des Graven van HERZBERG, in het tegenwoordig Nieuw Staatkundig woordenboek.

De wereld heeft thans den sleutel van dat groote geheim in handen, men behoeft nu niet langer uit valsche voorstellingen valsche sluitreden te trekken, noch tegenstrijdigheden te vinden daar dezelve niet zijn; men zal de woorden en draaijen in de *Pruissische* Staats-schrijf-

Schriften niet meer verstaan naar het spreek gebruik der alledaagsche menschen, maar naar den verheven zin dien dezelve bevatten. Door dezen sleutel worden kundige geschiedschrijvers den weg gebaant en in staat gesteld om over het meesterstuk des onsterflijken FREDEDIKS (de geschiedenis van mijn tijd) een waardig tegenstuk te leveren. Ik geloove derhalven mij door 't bekendmaken van dit woordenboek, en vooral door de ophelderingen, wel verdient gemaakt te hebben bij 't menschedom, terwijl men in de wijsgeerige studie des *Duitschen* Staatsrecht, het recht der volken, en der staatkunde naar gansch andere onbevooroordeelde grondstellingen zal handelen kunnen, en zoo 'er somtijds iet dubbelzinnigs mogte voorkomen, waartoe tijdsomstandigheden dikwijls aanleiding kunnen geven, zal men niet meer als voorheen zich behoeven te beroepen op het inwendig gevoel van recht en zedelijkheid.

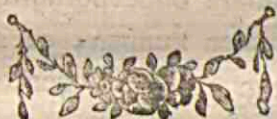
Om te weten hoe ik in 't bezit van deze *Herzbergfche* nalatenschap gekomen ben, zal ik enkel zeggen te behooren tot die gelukkigen *Polakken*, die door *Pruisfen*, eeniglijk uit menschenliefde, de gunst wierden opgedragen om onder zijnen Scepter te staan. Om derhalven des te nader aan de bron des geluks te zijn, begaf ik mij, voor eenigen tijd, naar *Berlijn*. Aldaar woonde ik bij een der *Commiesen*, die tot het Comp-

toir der buitenlandsche zaken behooren. Het
vrouwte zag 'er wel uit, de man trok niet
meer dan 400 Rijksdalers, ik had gouden FRE-
DERIK-stukken, het overige laat zich gemak-
kelijk gisfen.

Warschau den 15 December 1795.

WILHORPANJORSKY

vooren Starest en Koningl. Pruisfisch bezeldigde.

E R F G I F T

DES GRAVEN

V A N

H E R Z B E R G

AAN ZIJNEN KWEEKELING,

Activiteit.

Dit woord is zoo oud als het woord Staatkunde, de activiteit is de ziel der staatkunde. Dan, zij is voor al nodig aan een Kabinet, het welk zich door geweldige vergrootingen en overheerschingen daaglijks nieuwe vijanden maakt. — Om zich in zijne veroveringen te handhaven daar toe behoort meer activiteit dan tot het maken van veroveringen. Laat des de activiteit nimmer aan uwe staatkunde ontbreken. Door activiteit verkregen wij *Silezien* voor ons, door activiteit veroorzaakten wij aan Keizer LEOPOLD groote bekommering dat de *Hungaren* even als de *Nederlanden* zich van hem zouden afscheuren, en daar door verkregen wij den vrede van *Reichenbach*.

Door activiteit deelden wij *Polen*. Toen de tijdsomstandigheden het nuttig maakten kwamen wij nogmaal met onze activiteit voor den dag om de Rijkshoven aftehouden van het voltallig maken des Rijkslegers en wij arbeideden aan het vaster samenhechten der zich van een scheurende Republiek en des *Duitschen* bondgenootschaps. — Er kunnen nogthans gevallen voorkomen waar in de activiteit een groote misflag van Staat zoude zijn; in die gevallen zouden wij door eene inactiviteit onze bijzondere belangen meer dienst doen. Zodanig geval was de tegenwoordigen oorlog met *Frankrijk*. Wij vertoonden ons aanstonds actief, lieten ons voor onze schijnbare activiteit millioenen betalen en bleven inactief. Uit dit voorbeeld kundt gij zelf den regel opmaken wat nuttigst voor u zij, activiteit of inactiviteit.

Alliantie.

Dit woord vindt gij al mede in het algemeen staatkundig woordenboek. Elken Staat zoekt of maakt Alliantien met andere Mogenheden, het zij om zich in *status quo* te houden, of om zich te vergrooten. Alleen in het woordenboek van onze staatkunde moet het woord Alliantie thans bijna als ouwerwets voorkomen. Tot Alliantien

be-

behoord wederzijds vertrouwen, en de Geallieerde moet zijn belang in het onze vinden. Zulk een vertrouwen hebben wij door veele Kabinet-streken, en inzonderheid door onzen afzonderlijken vrede verloren; waar ook is thans de Mogenheid, die haar belang in onze Alliantie zou kunnen vinden, daar zelfs onzen nieuwen Bondgenoot, de *Nationale Conventie* — die ons toch wezenlijk dank schuldig is — openlijk voor gansch de wereld zegt, dat wij niet te vertrouwen zijn? Er blijft ons derhalven niets overig dan ons — door welk middel is onteven — toeteleggen op eenen trap van vergrooting, zoodanig dat wij geen Alliantie behoeven, of die weinige Mogenheden, welke ons om onze Alliantie vrijen, de wetten voorschrijven kunnen. Het gunstig tijdstip is daar — en thans moet het met *Pruisfen* zijn, *CE SAR aut nihil*. Inmiddels moogt gij u nog van het afgebruikte woord Alliantie met vrucht bedienen in uwe manifesten en verklaringen, bijzonderlijk wanneer het u te doen is om de *Duitsche* wereld wijs te maken, dat *Frankrijk* uwen natuurlijken Geallieerde is. Gij hebt slegts de *Duitsche* Hoven wakker zand in de oogen te werpen, en (de uitdrukking *blauw* herinnert mij mijns ondanks het *Berlijnsch* blauw) het hen blauw voor de oogen te maken.

Arondereu.

(rond maken, aanéénhegten, inlijven.)

De *Oostenrijkers* werpen ons voor, dat wij eene vreeslijke alarm-kreet aan geheven hebben, toen het gerucht zich verspreidde, dat *Oostenrijk* zijne rijke *Nederlanden* tegen *Beijeren*, met goedkeuring des Eigenaars, en ik moet bekennen met onloochenbaar voordeel voor beide Natien verruilt had, en daar door zijne Staten wilde aan een hegten, rond maken of *arondéren*, daar wij zelf ons toentertijd zulk een ongehoord arondisement of aanéénhegting door 't geweld der wapenen veroorloofden. 't Is des geen gevolg dat het gene wij aan anderen verbieden, ons zelvén niet georloft zoude zijn. Het *quid tibi non fieri* moet gelden voor de overige Staaten maar niet voor ons Kabinet. *Pruisfens arondéring* of aanéénhegting zijner Landen, moet derhalven de hoofdzaak onzer staatkunde blijven. Na den dood van Koning FREDERIC WILHELM was onze Staat een stuk gronds, daar wijd en zijd een brok van verspreid lag, en dat zich van *Courland* tot aan *Braband* uitftrekte; — door 't veröveren van *Silezien*, door de verdeeling van *Polen* en door de inlijving van *Anspach* en *Baireuth* heeft die lange smalle en afgebroken strook een
aan

aanmerkelijken aanwas en omtrek verkregen. De punten evenwel, die nog aan alle kanten uitsteken en open vakken laten, hebbe men slechts aantevullen, (waartoe thans het *Duitsche* Rijk de schoonste stof kan leveren) en als dan zal *Pruissens arondering* voltooit zijn. Ik bekenne gaarne dat zulks zeer veel moeite en arbeid zoude kosten; wij hebben gelijk andere Staten geene landen om eene ruiling te kunnen doen, maar om die reden, moeten wij ons zoeken te *arondèren* door onze Kabinets-fluiten, door deeling en door — wij hebben slechts met ons sifstema of staatkundig stelsel voort te gaan, hetzelve kan niet feilen; moogelijk word *Pruissen* nog wel de Algemeene Monarchij, en daar de aardbol, zoo als ieder een weet, rond is, zou dezelve de schoonste en rondste Staat voor *Pruissen* zijn kunnen.

Beschermer des Duitschen rijks.

Dit woord wierd eerst, in de laatste jaaren des Grooten FREDERIKS, in het woordenboek onzer staatkunde aangenomen. Voorheen zou het belachlijk geweest zijn zich dien titel aantematigen; want de gansche wereld wist toen, dat de Keizer werkelijk de Beschermer van het *Duitsche* Rijk is. Alleenlijk federd het Vorsten verbod (t geen ten naasten bij zoo listig

verkregen is als men door een valsch brandalarm een stiel huisbewoner bewegen kan, aan een Gochelaar het redden zijner goederen toe te vertrouwen,) hebben de ooren der *Duitsche* Rijksvorsten zich meer of min aan die uitdrukking gewent, en sints het meesterstuk onzes afzonderlijken vredes, zijn sommige van hun zoo goedhartig van ons te beschouwen als den waarachtigen Beschermmer des *Duitschen* Rijks. Vaar aldus voort in uwe verklaringen en staatschriften, en bovenal bij den Rijksdag te *Regensburg* met woorden dapper om te springen. FREDERIK de Groote was op dat punt zoo bezorgt, dat hij steeds voorgaf zich aan de staatsvormen te willen houden; men moet daarom niet schromen zich stoutmoedig van opgesmukte en welklinkende woorden te bedienen. Aan de boersche Rijksconstitutien moet men zich niet binden, men moet de Rijks gerechtelijke werkzaamheid door den weg van dralen verlammen, zoo als wij in de *Luiksche* zaken deden. Men moet zich den invloed der Kreitsuitschrijveren en Krijgsoversten, zelfs in de *Frankenlandsche* en *Westfaalsche* Kreitzen, ten nutte weten te maken. Men moet den Rijksstendigen aart, welke zoo vast gehegt is aan de wet, in het krijgs- en vredes-werk, met den regelregten invloed des Protectoris verwisfelen. Onder die gedaante kan men leverantien,

tien, uitschrijvingen, vrijwillige giften doorzetten, daar men als medestend niets tegen kan inbrengen. De hoofdzaak is het kleene overschot van de uniteit, 't welk tot hier toe zich op het wettigst verbonden achtte, daar door los te maken, zoo dat onder den tijtel van mediatie of bemiddeling, van medewerking of rugsprake immer het bijzondere belang des *Pruisfischen* Hofs over de Rijksgoedachten en Ratificatie-besluiten, welke tot hier toe de wettige taal van 't gansche lichaam des Rijks uitmaakten, onderscheiden zij.

Wanneer het Rijk eenmaal aan een' zodanigen invloed des Protectors met het wettig Rijks-Opperhoofd gewoon is, en in het Rijksdiploma, hier uit een zoogenaamd herkomen ontstaat, of slechts de beroeping daar op in eenige gevalle mogelijk word, dan kan men eindelijk met vrucht en goed vooruitzicht met zulk eene gedeelde amptsmagt des Rijks-Opperhoofds alles doorzetten.

B o n d s - b r e u k e .

Men gelieve hier over het artikel Conventie natezien.

Contingent.

Sedert wij met den Keizer nu en dan de Opperhoofdelijke Rijksmagt gedeelt hebben, heeft het woord Contingent in het woordenboek onzer staatkunde geen' zin of betekenis meer. Na het plan of bestek van ons Kabinet zullen wij niet wel in 't geval komen om immer ons contingent te leveren. Welligt ontheffen wij langfamerhand de overige Rijksstanden van dien drukkenden last, en nemen daar voor in de plaats het bevel en aanvoering der openlijke magt alleen op ons. Voor 't overige wanneer 'er eens geen *Duitsch*-Rijk meer zijn zal, zal 'er ook geen Rijksleger meer bestaan en gevolglich ook geen contingent! Dat woord word enkel in dit woordenboek gevonden ter herinnering, dat contingent eenmaal het getal troepen betekende, het welk iedere Rijks-Vorst aan het Rijksleger moest leveren. Welk contingent daarom ook slijpter gevordert wierd van de geringere Standen dan van de vermogender. Misfchien zal men welhaast een voorbeeld bijbrengen dat een contingent kan afdwaalen of een verkeerden weg inslaan, en in plaats van zich naar den *Rhijn* te begeven, naar *Poolen* trekken] om aldaar veroveringen te maken.

Convenientie.

(al of niet gelegen komen; dienen of niet dienen; strooken.)

Dit woord zou ik gaarne met gulden letters in het woordenboek onzer staatkunde ter nederfchrijven. Wat zou *Pruisfen* zijn zonder convenientie!!! Convenientie is de kracht door welke de *Pruisfifche* magt zich ontwikkelde. Convenientie is de Talisman of het toovercijffer, waar door wij op avontuur uitgingen van den *Silezifchen* roof af tot aan den afzonderlijken vrede met de *Nationale Conventie*. Laat bij alle uwe ondernemingen dit gulden woord uwen grondflag zijn. In dit tooverwoord ligt de kracht van losmaken en binden, en *Pruisfchen* word daar door de staatkundige kerk. Voor de wereld moet gij 'er u niet zeer luid van bedienen, en het zelve zagtkens uitspreken; maar uwe gefchriften (gelijk wij in de vermaarde verklaring deden) moeten immer overvloeijen en glimmen van de woorden eerlijkheid, trouw, regtmatigheid, liefde voor 's Rijks welzijn, en alle zulke ouwerwetsche vaderlandfche woorden meer, dewijl het anders de overige mogenheden eindelijk mogt conveniëren onze convenientie palen te fteflen.

Demarcations Linie.

(Lijn van afscheiding. (*))

Dit woord zult gij bezwaarlijk in eenig ander staatkundig woordenboek vinden. De verdienste der toepassing van 't zelve behoort mede nog aan ons Kabinet. Wij weten wel dat andere Mogenheden na geëindigden krijg of na geslotene Ruilings-verdragen, grenslinien om hare nieuwe bezittingen trokken; maar eene Demarcatie - Linie gedurende eenen gemeenschappelijken Rijks - oorlog te trekken en dat niet om den vijand, maar om de met ons verbondene vrienden den toevoer aftefnijden, hen in hunne werkzaamheden te hinderen en hen regtstreeks onder de grootmoedige aanbieding van bemiddeling

(*) Dus noemde men eene Linie of Lijn, welke in 1498, door Paus ALEXANDER VI. vastgesteld wierd om een einde te maken aan de twisten, welke ontstaan waren tuschen den Koning van Portugal JOHANNES II. en tuschen FERDINAND Koning van Castilië. Door eene middags-lijn, getrokken ten westen van de Kanarische en Azores Eilanden, bepaalde men, dat alles wat ten westen van die Lijn was, behooren zou aan de Spanjaarden, en dat de ontdekkingen, welke men ten oosten mogt doen, zouden toebehooren aan de Portugeezen. Eene andere Schelds-linie wierd getrokken in 1524, toen de Portugeezen zich in Brasilië gevestigd hadden. Men kan hier over nazien de *Geographia Reformata* van Vader RICCIOLI. (Vertaler.)

ling tot vrede te dwingen, daar toe behoort een scheppend vernuft, dewijl door deze aanbieding en de tusfchenkomst van voorafgemaakte grensbepaling het voortzetten van den oorlog onmogelijk gemaakt wierd voor de Geallieerden; den vijand daar en tegen den toevoer van levensmiddelen en eenen vrijen handel opengezet en daar en boven nog een bekwamen weg ontfloten wierd om de verbondene Mogenheden te vervolgen en afbreuk te doen. Ik weet wel dat onze voormalige of gewezen bondgenoten over deze handelwijze zeer ongunstig oordeelen; doch zoo zij zich de geringe moeite durven geven over de afftaming des woords *Demarcation* natedenken, zullen zij bevinden dat het zelve herkomstig is van *Démarquer*, uitvegen, uitdoen, en dat wij niets deden dan 't gene de betekenis van dat woord medebrengt, te weten, dat wij den geest hunner verdere werkzaamheid te niet maakten, uitwischten, uitbluschten,

---

Demonstratie.

Wanneer men aan den wāren zin eens woords twijvelt, moet men tot den stam daar van te rug gaan. Daar nu het woord *Demonstratie* van het Latijnsche woord *Monstrare*, vertoonen, herkomstig is, zoo kan de uitdrukking: den vijand ver-

vertoonen, niet anders heten, dan zich aan den vijand te laten zien. Men trekt, ten dien einde, zijne troepen te famen, laat dezelve eenigzins voort-rukken, vertoont zich aan den vijand en maakt als dan in de nieuwspapieren met groote Letters bekend, dat men den vijand eene *Demonstratie* gemaakt of zich aan den vijand ver-
toont heeft. Door deze konst van Demonstratie heeft men het voordeel dat men het leger in eene gezonde beweging houdt, de troepen en de kosten spaart, en evenwel aan den bondgenoot of aan de Mogenheden, die de subsidien betalen, eene zoodanige beweging kan in rekening brengen.

Depot.

pand, bewaring.

Wanneer de overige eerlijke wereld iets in *Depot* of bewaring neemt, zoo geschied zulks in de vooronderstelling dat, ten zijnen tijde, het aanvertrouwt pand of het in bewaring genomen goed aan den eigenaar zal te rug gegeven worden. Doch wanneer wij iets in pand of bewaring onder ons nemen, zoo begrijpt men zulks te geschieden in de vooronderstelling dat wij het zelve aan ons houden zullen. Door deze konst-redeneering namen wij de vette Provin-
tien

tien van *Polen* in bewaring, om die reden wensche ik dat gij in gelijke gevallen u altoos van het woord *Depot* bedienen moge. Het klinkt toch altoos zachter dan het woord roof; en de vreemde onderdanen, die gemeenlijk meer op het woord als op de zaak zien, laten zich eindelijk nog liever in *Depot*, in bewaring nemen, als rooven. Herinner u nogthans, zoo menigmaal gij van dit woord gebruikt maakt, met een dankbaar hart de asfche van FREDERIK, die in 't jaar 1756 het woordenboek der *Pruissische* staatkunde met dit kern-woord vermeerderde en Saxe in *Depot*, in bewaring nam.

Despotismus.

Dat over de gansche wereld, zelfs het rijk des grooten Moguls daar onder begrepen, geen grooter Despotismus heerscht als in *Pruisen*, weet gij zoo wel als ik. Doch dit is de rede niet waarom ik dat woord in het woordenboek onzer staatkunde plaatste, alhoewel voor 't overige dat *Despotismus* een hoofdzuil van onze monarchij is en daarom ook tot onze staatkunde behoort. Ik plaatste het, ten einde gij dat woord bij gelegenheid tegen andere Mogenheden zoude bezigen. Tegen het huis van *Oostenrijk* heeft het ons in de *Oostenrijfsche Nederlanden*

voortreffelijk gediendt, en 't geval schijnt bijna daar te zijn dat het ons weder van groot nut zou kunnen wezen. Men kon bij voorbeeld het sprookje van Despotismus weder op warmen, onder welk JOSEPH II. het *Duitsche* Rijk zegt te buigen. Men kon zelfs met goed gevolg den Keizer FRANS van Despotismus beschuldigen dat hij nog gestadig het zelve verdedigt en met zijn talrijk krijgshier op eenen grond blijft, welks bescherming hem wel geld en volk gekost heeft, doch welke grond toch steeds een vreemden bodem is; en dat hij, door zijne verkloekende tegenwoordigheid, de weinige overige Rijksstanden, die nog gestaag behebt zijn met het vooroordeel van eerzucht jegens het Rijksopperhoofd, afschrikt zich met lijf en ziel aan ons, als den algemeenen Rijksvader te hechten. Men zal toch altoos lieden vinden, die met ons in het veldgeschrei over het *Oostenrijks* Despotismus zullen instemmen.

Duitschen geest.

Een zeer oud woord, 't welk nu, ten onzen gelukke, in 't geheel niets meer betekend. — Dan, zo 'er nog *Duitschen* geest bestond, soude het zijn uit hoofde onzer Demarcations linie, fraijen afzonderlijken vrede, Protectoraatschap en

om

om de gebiedende of heerschzuchtige rol die wij speelen. Om onze meenedigheid waren wij voor lange van den Keizer en 't Rijk geächt. — Inmiddels kundt gij de uitdrukking, *Duitschen* geest, nog menigmaal in onze Kabinets taal bezigen; bijzonderlijk wanneer men den *Duitschen* geest dier Rijksvorsten, die zich onder het juk van een hunner medestanden krommen, een kompliment wil maken.

Diverſie.

Dit woord komt van het *Fransche* woord *Divertir*; daar het nogthans eene tweevoudige be-
duidenis heeft, en *divertir quelqu'un* niets anders betekend, dan iemand vermaak doen, verlustigen of aangenaam den tijd verdrijven, zult gij zeer wel doen, wanneer gij de spreekwijze, den vijand *diverteren*, in zo verre zulks met uwe *convenientie* strookt, enkel in dien zin neemt. Op deze wijze *diverteerden* wij of gaven wij den vijand dikwijls een aangenaam tijdverdrijf: het kortwijligſte voor hem was gewis onze *diverſie* in *Champagne* en den *Elsas*. De gevolgen daarvan bewezen ook hoe dankbaar de vijand zich voor dat divertiſement of tijdverdrijf jegens ons betoonde.

E n e n g e w i g t .

Dit woord is, gelijk gij weet, enkel iet ingeebeelds, een hersfenschim. Dan, daar de wereld zich door hersfenschimmen laat blind-doecken, kundt gij u, gelijk onzen grooten FREDERIK deedt, nog steeds van dat woord, met vrucht bedienen jegens Mogenheden, die kortzichtig zijn en niets vooruitzien. Wanneer derhalven het huis van *Oostenrijk* in het oorlog, waar in men het zelve immer moet weten te wikkelen, eenige vorderingen maakt of voordeelen behaalt; of in vreedestijd ergens eenig, tot heil zijner landen, oogmerk wil doorzetten, moet gij dadelijk doen uitbazuinen en overluid klagen over de schending of 't breken van het evenwigt: maar wanneer gij zelf gewelddadig gansche Landschappen met uwe troepen bezet, dan moet gij met den duchtigsten omslag van woorden en met de opgesmukfte betuigingen, beweeren dat zulks enkel geschied om het zoo onontbeerlijk en noodzakelijk evenwigt te herstellen.

G u a r a n t i e .

Dit woord moet gij als een bloot compliment gebruiken jegens deze of gene Mogenheid, die
gij

gij daar mede, wanneer uwe *convenientie* zulks toelaat, kunnen verëeren. Maar daar zoodanig een kompliment tot niets verbind of niets beduidend is, behoeft gij uwe gegevene guarantie ook niet verbintelijk te maken. Wij hadden den Keizer, in het verdrag van *Reichenbach*, zijne *Nederlanden* allerplechtigst geguarandeert, doch in onzen afzonderlijken vrede hebben wij geen enkel woord van die guarantie gerept.

Jacobijn.

Gelijk de nijvere bijen ook uit vergiffige bloemen honig weten te zuigen, zoo moet ons werkzaam Kabinet uit de slechtste en verwerpelijfste dingen voordeel weten te trekken. Wij namen, zo als ons Manifest te kennen gaf, de *Jacobijnen*, die wij zelf om en nabij den *Pruisfifchen* throon hebben zitten, ten voorwendzel, om ongehindert *Polen* te kunnen deelen, en slo-ten vervolgens met de *Jacobijnen* eenen afzonderlijken vrede, om *Oostenrijk* den hartader af-
tefteken. Uit dit enkele leerfame voorbeeld kundt gij zien hoe een fchrander Kabinet zich alle zaken ten nutte weet te maken.

Kabinet geheimen.

Deze zijn de ziel der schrandere staatkunde in buitenlandsche zaken, en alle Staten kunnen hunne onderhandelingen alleenlijk onder den fluier van 't geheim voorbereiden, ten einde de tegenwerking hunner vijanden te verijdelen, om, wanneer de zaak, die men voorheeft, niet goed is, het gevoel van eer des Kabinetts niet in de waagschaal te stellen; doch dit laatste komt in veele zaken van aanbelang niet te pas, en als men iet groots bedoelt is het beter het mom aftewerpen en maar openlijk, onbeschaamd voor den dag te komen. Tot een staal hier van kunt gij nalezen de onderhandeling met DUMOURIER in *Champagne*; de Negotiatie (en dit herinnert mij weder aan den ouden SIRACH) van den Marquis de LUCHESINI te *Warschau*; de negotiatie met het *Engelsch* Ministerie over het Subsidie tractaat; de onderhandeling met de Rijkshoven om de constitutioneele oprigting des Rijkslegers te hinderen, als mede den afzonderlijken vrede te *Basel*, die reeds gesloten was, toen onze gezanten nog de aankomst onzer Ministers in *Basel* lochenden, welke, naar inhoud eener officiële rugsprake aan de verbondene hoven, niets anders ten doel had dan het uitwisselen van eenige wederzijdsche krijgsgevangenen; en

eindelijk het vriendelijke aanbod van onze mediatie, na dat wij de geallieerden zoo wel bediend hadden.

Land-ruiling.

Dit woord komt eigenlijk niet te pas in onze staatkunde, want wij ruilen niet, maar behouden liever alles wat wij hebben, en nemen daar bij zoo veel wij kunnen. Middelerwijl heeft dat woord ons zeer goede diensten gedaan. Wij schreeuwden over Land-ruiling toen *Oostenrijk*, volgens het door ons verspreid gerucht, zijne *Nederlanden* tegen *Beijeren* wilde ruilen; en wij schreeuwen nog heden over Land-ruiling, schoon *Oostenrijk* niets ruilen wil. Land-ruiling is dus voor ons een tover-woord, met het welk wij vervaard kunnen maken en vrees aanjagen. *Calumniare audacter, semper aliquid haeret* (*).

Manifest.

't Is bekendt dat alle Manifesten eene bloote formaliteit zijn, en dat het hier slechts op woorden en niet op zaken aankomt. 't Is des voor een *Pruisisch* Manifest voldoende genoeg, als het zelve in schoone, schitterende bewoordingen is opgesteld en iet van het dubbelzinnige der

Ora-

(*) Van het stout verdraaijen eener zaak, blijft steeds iets in de gedagten.

Orakel-taal in zich bevat. Met het opstellen en bewerken van een nieuw Manifest zult gij uw hoofd niet behoeven te breeken, nademaal wij in onze archiven eene menigte van allerlei soort van Manifesten voorhanden hebben, welke met eene kleene verandering of woord-verschikking in allerlei gevallen kunnen dienen. 't Is ook niet nodig bij alle uwe ondernemingen een Manifest uittegeven; FREDERIK de Grooten stond met zijn leger reeds lang in *Silezie*, toen zijn Manifest achter aan kwam. Daar zijn ook gevallen, waar in men een Manifest geheel ontberen kan, zoo dat men in stede van den nabuur het oorlog te verklaren, blootelijk eene Demarcations-linie, volgens onze laatste uitvinding, te trekken hebbe.

Medestend.

Blootelijk ten eeuwige aandenken dat *Pruisen* eens een der Medestenden van 't *Duitsche*-Rijk was, kan dat woord in ons staatkundig woordenboek worden geplaatst. De Medestend die behalven zijne stem als Rijksvorst nog in het *conclusum* door medewerking en rug-spraak invloed kan hebben, kan met woorden geen medestend meer heten. Om deze werkzaamheid uitte drukken zal 'er nevens den titel van Rijks-opperhoofd

hoofd nog eenen anderen tijtel in het *Duitsch* Staatsrecht dienen uitgedacht te worden, en zoo konde men in stede van Keizer en Keurvorsten, Vorsten en Stenden, gevoeglijker de benaming invoeren van Keizer, Protector en kleine gemeene Stenden.

Mediateur.

Dit woord was langen tijd bekendt in het staatkundig woordenboek der Mogenheden van den eersten rang. *Engeland*, *Oostenrijk*, *Rusland*, maar bovenal *Frankrijk* speelden de rol van Mediateurs. Een *Pruissisch* Mediateur zou voor vijftig jaren een zoo groot opzien gebaart hebben, als onder LODEWIJK XIV., de *Doge* van *Genua* in *Parijs* verwekte; en evenwel spelen wij thans die rol, en zulks onder de algemeene *applausu* (toejuiching), van de Rijksvorsten des *Duitschen*-Rijks; doch indedaad meest alleen onder de algemeene directie der Nationale Conventie. Deze reddeden wij van hongersnood, uit dankbaarheid bezorgde zij ons de rol van Mediateur in het *Duitsche* Rijk; en dat 'er, na de rol van Protector, welke wij sints eenigen tijd in des Rijks-gesteltheid aangenomen hebben, van Rijksmediateur tot Rijksdespoot geen grooter stap zij, kunnen wij ons alleen in vertrou-

wen zeggen. Om ondertusfchen de zaak niet zoo duidelijc te maken, zult gij weldoen u, in ftede van de benaming van mediateur of mediatie, van het van ons nieuw gefchapen woord, mede-afwender te bedienen, dewijl door dat woord nog een fchijn van vooronderftelling overblijft, dat wij het zogenaamde woord Rijksopperhoofd niet bedoelen.

Obfervations corps.

Zulk een corps wierd voor dezen faam gebragt alleen tot het gadeslaan van eenen verklaarden vijand of van eenen twijvelachtigen vriend. Deze gedagte kwam ons nogthans te gemeen voor. Om derhalven oorfpronglijk te zijn, trokken wij langs onze Linie van Demarcatie een obfervations corps te famen om onze vrienden en bondgenoten te obferveeren of in het oog te houden.

Preponderantie.

---

of overwigt.

De *Franschen* hebben ons ftaatkundig woordenboek met dit woord verrijkt, dewijl de Nationale Conventie openlijk zegt: dat zij ons in het *Duitsche* Rijk de preponderantie of het overwigt wil verfcchaffen. Zoo dit geen *Fransch* compli-

pliment zij, dan moet de Nationale Conventie de goedheid hebben menige schoone Provintie van 't *Duifche* Rijk in onze fchaal te leggen, waar door wij dan eigenlijk het overwigt bekomen konden. Inmiddels kundt gij u, uit het enkele woord Preponderantie, of overwigt, genoegzaam overtuigt houden, dat evenwigt niets anders dan een hersfenschim is; want zoo haast 'er een overgewigt plaats heeft, houdt het evenwigt op.

Gedelykheid.

Een oud woord, waar door men pleeg te verstaan, trouw en vertrouwen, deugdlykheid, eerlykheid, oprechtheid, verbondsplicht en zoo voords, gelijks zulks nog in de woordenboeken der oude eerlyke *Duifche* Vorften te zien is. Bij ons gebruiken wij het ten hoogften als zand, het welk wij, als 't ons convenieert, de wereld in de oogen werpen.

Revolutie.

Dit woord zullen wij een gouden eerzuil oprigten. Zonder de Revolutie in de *Vereenigde Nederlanden*, zouden wij onze Officieren en Soldaten, dien wij ter herftelling van de rust
aldaar

aldaar een rijken buit beloofden, zoo als zij dan met dien buit ook tot ons zijn te rug gekeert, niet gretig gemaakt hebben, voor ons bij alle Revolutien een voornaame rol te spelen. Zonder de *Fransche* Revolutie zouden wij de beste *Poolsche* Landschappen niet ten buit verkregen hebben. In troebel water is 't goed vischen, is een gemeen spreekwoord, doch het welk op eene voortreffelijke wijze ons staatkundig gedrag uitdrukt. Zo menigmaal gij dan in het toekomende uw net naar vreemde landen meendt uit te werpen, moet gij voor al de geesten dier landen oproerig, dat is, het water aldaar troebel maken. De wijze nu op welke men onlusten in vreemde Staten kan itoken en onderhouden, daar van hebben wij heerlijke voorbeelden in ons gedrag bij den opstand der *Oostenrijksche Nederlanden*, van *Luik* en van *Hongaryen*. — Dat het des steeds uwe studie zij den geest van tweedragt, ongenoegen en onrust in de naburige Staten te verwekken en levendig te houden; want daar wij zoo vast gehegt zijn aan de *Fransche* Revolutie, welke naar de wijze van MAHOMET den fakkel der dweezucht en het zwaard des gewelds over al met zich voerd en alomme *Profeliten* maakt, is het gewis voor de overige Mogendheden de gevaarlijkste tijd onzer staatkunde.

Rijks-opperhoofd.

Nademaal wij met de vijanden van 't Rijk eenen afzonderlijken vrede gesloten hebben; nademaal wij geen contingent meer leveren en zelfs andere Rijks-standen door onze Linie van Demarcatie het leveren van het hunne beletten; nademaal wij ons al mede van alle Rijks-standige verplichting losgerukt en ons formeel van 't Rijk losgemaakt hebben; zoo kundt gij zelf wel bevroeden dat wij ons van het woord Rijks-opperhoofd enkel volgens de Diplomatische spreekwijze bedienen. Doch dit woord kan, naar de omstandigheden, als een spotwoord gebruikt worden, en om het huis van *Oostenrijk* in moeilijke verplichtingen te wikkelen kan het ten eenigen tijde van groot nut zijn. Indien het derhalven u te doen zij den Keizer in een haatlijk licht te stellen, moogt gij hem met den sterksten nadruk nog steeds het Rijks-opperhoofd noemen.

Schavergoeding.

Wanneer iemand schavergoeding begeert, moet het voor af bewezen zijn dat hij werkelijk, (en wel buiten zijn schuld schade heeft geleden)

zoodanig was het zedelijk begrip der oude tijden. Voor onze staatkunde zou dergelijke uitlegging gedeeltelijk zwaar, gedeeltelijk kleinmoedig zijn. Wij hebben ons derhalven eenen eigen weg gebaant, en vorderen schavergoeding daar wij niets verloren, maar daarentegen gewonnen hebben. Wij laten ons van de *Engelschen* Milloenen betalen om de gemeenschaplijke onderneming der aanval linie, welke toenmaals van de *Nederlanden* tot aan *Zwitserland* reikte, volgens een te voren bepaalt plan, te ondersteunen. Dan, daar wij 'er onze rekening niet bij vonden, maakten wij zwarigheden wegens de plaats waar wij moesten ageeren, wegens den zin hoe verre wij uit hoofde dier subsidie verbonden waren medetewerken; en daar eindelijk de *Engelschman* de onbeschaamdheid had de 62000 man te willen zien, die hij betaalde, en die wij, daar 't ons convenabelst scheen niets te verrigten, voor de protectie van 't Rijk en ter vergoeding van het contingent en plaats vervulling van andere Rijksstanden, of ingevolge het *Engelsch* subsidie tractaat voor het krijsleger der coalitie of geallieerden deden doorgaan, zoo lieten wij den onbescheiden *CORNWALLES* mooitjes wandelen en verklaarden: dat wij ons in de Coalitie niet lieten voorschrijven wat wij doen moesten. Daar door spatte het gansche operations plan des *Oostenrij-*

vijkers en des *Brits*, de gecombineerde Armée wierd in de beide flanken door het vak, 't welk wij bij *Trier* openlieten, aangegrepen, dezelve moest de *Nederlanden* ruimen en zich achter den *Rhijn* begeven. Inmiddels bekwamen wij eenige vergoeding over *Hamburg* en *Basel* in *Louis d'ors*. In *Polen* namen wij meer in pand dan ons gansch *Silezien* waardt is; wij wonden dus *Guinéas*, *Louis d'ors* en *Overrhijnsche* landen. Nu blijft ons nog overig de rekening, welke wij het Rijk, om schavergoeding, te maken hebben, voor 't ontzetten van *Mentz*, en zoodanige andere rekeningen van schavergoeding als wij het Rijk met hulp van GOD en de Nationale Conventie nog verder kunnen inleveren.

Verklaaring.

Dit woord geeft eene opheldering te kennen van iets dat duister is; want iets dat klaar is behoeft geene opheldering. Daar nu onze meeste Kabinets-verrichtingen met eene verschrikkelijke duisterheid omvangen zijn, moeten er dikwijls gevallen voorkomen, waar in gij eene verklaring zult nodig hebben, ten einde het een of ander geschrift voor de wereld te rechtveerdigen, ten minsten te verontschuldigen. Hoe veel doorzicht ik nochtans in u bemerkte

moet

moet ik u eyenwel aanbeveelen nimmer de duisterheid door eene verklaring weg te nemen; terwijl gij ligt begrijpen zult, dat het ganfche geheim daar in bestaat, over de duisterheid een zoo glimpend vernis van fchoone woorden en draijen te ftrijken dat de wereld, door den fchitterenden glans daar van, het duistere niet bemerkte.

Hier toe beveele ik u ten eeuwigen voorbeelde onze verklaring, welke wij gaven wegens onzen afzonderlijken vrede met *Frankrijk*.

Vorſten-verbond.

Heet eigenlijk een verbond tegen den Keizer en de oude Rijks-constitutie ten einde de Keizerlijke waardigheid een Protectoraat toe te voegen.

Vrede.

Dit woord is voor ons ſtaatkundig woordenboek onöntbeerlijk, daar wij volgens een grondwet van den Grooten FREDERIK ten minften om de tien jaren onze naburen het oorlog moeten aandoen, ten einde onze troepen in de praktijk daar van te onderhouden. Doch met wien

wien en wanneer eenen vrede te maken, daar over moet gij raadplegen met uwe *convenientie*. Er is een roemvolle en ontëerende vrede, doch die benamingen moet gij u weinig bekreunen. In uwe oogen moet iedere vrede eerlijk zijn, bij denzelven moet gij altoos uw voordeel vinden, en uit dat oogpunt beschouwt, is onze afzonderlijke vrede de voordeeligste, welke ooit op aarde gesloten werd, alhoewel dezelve regstreeks aanloopt tegen den inhoud en het oogmerk onzer te voren aangegane Alliantie.

Hier zou ik de pen komen nederleggen en mijne erfbestelling kunnen sluiten. Ik hebbe u in de geheimen onzer staatkunde ingewijd en tot in het binnenste des heiligdoms gebragt. Ik zoude echter den naam uwes geleiders en onderrigters niet verdienen, indien ik u met dezelfde oprechtheid en met dezelfde hand, aan welke ik u tot hier geleidde, nu ik buiten schoots ben, niet openhartig beleed, dat onze staatkunde, welke zoo gevaarlijk voor vreemde Mogenheden is, ten langen lesten ook verderflijk voor ons kan worden; en dat menigmalen angstige gewaarwordingen wegens het toekomende, mijne vreugde over den door mij zoo hoog verheven Colosfus onzer staatkunde, stoorden. Hoe dikwijls zijn alreeds de mijnen te rug gesprongen, welke wij tegen den vijand aangelegt hadden? In plaats van om het bran-

dende bosch eene affcheiding te graven, vulden wij door onzen afzonderlijken vrede de tusfchen ruimte op, baanden de vlammen der Revolutie den weg, om zich door den geest van 't *Illuminatismus*, over het tot vuurvatting thans zoo toebereidde *Duitschland*, te verspreiden. Ik wil geen gewag maken van de brandstoffen, welke deze vlammen, wanneer de *Franfche* Republiek eens door ons gevestigd zal zijn, in het slecht bestuur der kleene Vorstendommen binnen 't Rijk, en in het juk onder het welk het volk gaat, vinden zullen; maar op het gansch verderf onzer zeden, op de toomloosheid onzer jeugd, op het door onze dagbladschrijvers openlijk gepredikte ongeloof, en daar uit voortvloeiende verachting van wetten en Opperhoofd; op de algemeene kracht, welke het *Illuminatismus* heeft bij Geleerden en Werklieden; op het afstekende der Hofzeden met den Nimbus (een wolk binnen welke de Heidensche Goden op aarde nederdaalden) welke men om de Vorsten trekken zal; op den geest onzer Militairen, welke de broederschap met onze nieuwe Vrienden, in 't Vaderland te rug zal brengen. — Op dat alles, 't welk zoo zeer tegen ons werkt, moet ik u opmerkzaam maken, en wanneer gij u een volkomen begrip gemaakt hebt van deze afbeelding zal het u niet moeilijk vallen de mogelijkheid te be-

bevroeden, dat de vlammen der Revolutie zeer ligt het eerst tot de *Pruissische* Staten zouden kunnen overflaan. Dan zal men gereedelijk erkennen, dat men aan de zucht om zich grooter te maken, zijn gansch aanwezen heeft opgeoffert, en het doel van het verbond der coalitie zal dan eerst in volle kracht overwogen worden. Doch laten wij dit aan 't noodlot over, 't welk andersins alles bestuurt. Indien immer het tijdvak van rampspoed ons bedreige, zoo is toch mijn roem (dewijl ik Minister en Geleerde ben) ten minsten aan ééne zijde behouden. Het gebouw mijner staatkunde moge onder de vervloekingen van 't nageslacht instorten, het gebeente der Koningen van *Pruisen* en der Markgraven van *Brandenburg* moge te famen met alle de praalstukken van 't Koninkdom verbrand worden, de eereplaats, welke ik mij door mijne gedenkschriften en door mijne overige in de *Berlijnsche* Akadémië met zoo veel toejuiching voorgelezen verhandelingen, in den tempel des vernufts verworven heb, blijft mij toch verzekert. —

Zinspreuk.

In de tegenwoordige tijdsomstandigheden kan *Pruisfen* geen andere zinspreuk voeren, dan:

AUT CÆSAR AUT NIHIL.

